

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

ВИПУСКНА РОБОТА

на тему:

«Форми та методи роботи щодо вивчення історії рідного краю»

Виконав: слухач КПК,
Посада викладач історії
ДНЗ «Полонський АЦПО»
Валентин ЖУХЕВИЧ

Керівник:
Тетяна СИДОРЕНКО

Хмельницький – 2025

ЗМІСТ	стор.
Вступ	2 - 5
Розділ 1.Теоретичні аспекти	6 - 21
1.1.Етапи, форми та методи роботи щодо вивчення історії рідного краю	6 – 16
1.2. Сучасні методи та підходи викладання місцевої історії	16 - 20
1.3. Деякі питання методики використання краєзнавчого матеріалу в навчанні історії України	20 -21
Розділ 2. Практичні аспекти	22 -31
2.1. Методична розробка уроку історії рідного краю.	22- 25
Навчальний проект з історії України: «ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА В ПАМ’ЯТНИКАХ РІДНОГО КРАЮ»	
2.2. Уроки історії в хмарах. Практичні поради щодо роботи в різних онлайн сервісах при підготовці до вивчення історії рідного краю.	25 - 31
Висновки	32 - 34
Список використаних джерел	35 - 37
Додатки	38 - 40

Вступ

Важливим чинником формування національної самосвідомості учнів є вивчення історії рідного краю, яка найтісніше пов'язана з історією всієї країни, є її найважливішою складовою. Саме з вивчення історії рідного краю почи-нається усвідомлення високих понять «Батьківщина», «патріотизм» тощо. Рідний край – це «мала Батьківщина», яка уособлює певну територію, з якої кожна людина починає свідоме життя і формує власний світогляд.

Історія краю – невід'ємна частка історії країни. Через призму вивчення конкретних подій на місцевості місцева історія значною мірою сприяє ґрунтовному дослідженню складної, але яскравої історії України. Це допомагає усвідомити специфіку життя країни в контексті європейської історії, залучати молоде покоління до духовної та історичної спадщини свого народу. Вивчення історії рідного краю допомагає учням усвідомити свою культурну приналежність, ідентичність в її етнічних, регіонально-локальних та ін. проявах, сформованих історично. Історія рідної землі робить процес навчання більш зрозумілим, захоплюючим та значущим. Вона сприяє формуванню більш цілісного погляду на історію.

Разом із тим, вивчення історичних подій, особливо XX – початку XXI ст. дозволяє проводити численні паралелі з поточними подіями і проблемами, заохочуючи учнів розмірковувати про актуальність історії в сучасному контексті.

Залучення краєзнавчого матеріалу на уроках історії служить вирішенню загальних задач навчання і виховання учнів, що стоять перед освітою на сучас-ному етапі. Методист-історик О. І. Стражев справедливо стверджував, що без краєзнавчої роботи не можна поставити по-справжньому викладання історії. Відомий методист М.Г. Дайрі небезпідставно вважає, що програмні питання, за якими вивчався не тільки матеріал підручника, але й дійсність, що безпосеред-ньо оточує учнів, засвоюються значно міцніше.

Підготовка учнів до життя, виховання у них добросовісного опанування професії, ставлення до праці, – головне завдання навчального закладу. Важливу роль у виконанні цієї задачі відіграє краєзнавство, історія рідного краю. Курс історії дозволяє систематично знайомити учнів з трудовими подвигами земляків.

Не можна не погодитися з думкою О.І. Стражева про те, що знання свого краю, його минулого й сучасного нам необхідно для безпосередньої трудової участі в його перетворенні.

Вивчення історії рідного краю відкриває широкі можливості для само-стійної діяльності учнів, для пошуку, дослідження і навіть невеликого відкриття. Це пробуджує у здобувачів освіти глибокий інтерес до минувшини, викликає тягу до знань.

Багатогранна позаурочна історико-краєзнавча робота та її тісний зв'язок з навчальним процесом створюють умови для широкого застосування знань та вмінь, отриманих від учнів в клубах, на екскурсіях, у походах та експедиціях, під час вивчення нового програмового матеріалу, а також для встановлення міжкурсових і міжпредметних зв'язків.

Велике значення краєзнавчої роботи полягає у вихованні патріотизму. Місцевий матеріал дуже важливий при встановленні зв'язку історичного минулого з сучасністю, у процесі пізнання проблем суспільних відносин, у розкритті понять про народ, про спосіб життя, у вивченні науки, техніки, економіки, культури.

Краєзнавство створює сприятливі умови для застосування у навчальній роботі різноманітних елементів пошуку й дослідження, широкого використання місцевих джерел.

Доцільно глибше осмислити питання, які стосуються краєзнавчої роботи і розвитку музеїв, взаємозв'язку учнівського туризму і краєзнавства, а також ролі

краєзнавства у формуванні національної свідомості і світогляду, виховання особистості і громадянина.

Актуальність останньої проблеми зумовлюється процесами відродження нації, а громадянське виховання у цьому контексті відіграє важливу роль ще й тому, що воно є серцевиною української національної ідеї. Саме на базі демо-кратичних цінностей, що мають лежати в основі громадянського виховання, пізнання рідного краю сприяє об'єднанню різних етносів і регіонів України.

Отже, виникає потреба у визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів краєзнавчо-пошукової роботи, вивчення історії рідного краю, які б цілеспрямовано і ефективно забезпечували процес розвитку і формування громадянина, якому притаманні громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність.

Ці питання активно досліджувались науковцями та методистами. Теоретичні та практичні аспекти питання вивчення історії рідного краю в шкільному курсі історії представлено в працях методистів-істориків: М. Кузіна, М. Лисенка, О. Родина, О. Стражева, П. Уховської та інших.

Різноманітні аспекти застосування історії малої батьківщини у навчальному процесі висвітлювалися в дослідженнях видатних педагогів ХХ ст. – Г. Ващенко, А. Макаренка, І. Огієнка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. На сучасному етапі дослідженням цієї проблеми займаються вчені-історики: Т. Завгородня, С. Золотухіна, О. Сухомлинська, М. Чепіль та ін.

Виходячи із актуальності і важливості вивчення історії свого краю для поглиблення знань з історії України здобувачів освіти автор ставить за мету дослідити сучасні форми та методи роботи щодо вивчення історії рідного краю, висвітлити власний досвід щодо використання кращих форм та методів роботи опанування місцевої історії.

Розділ 1 .Теоретичні аспекти

1.1.Етапи, форми та методи роботи щодо вивчення історії рідного краю

Краєзнавча робота в навчальному закладі передбачає цілий арсенал ефективних методів і форм успішної навчально-виховної роботи. Завдяки вивченню, використанню місцевого історичного матеріалу учні мають змогу вийти за межі підручників, відчувати історичні події, осмислити історичні процеси, "доторкнутися" до історії.

У сучасній методиці вивчення історії рідного краю розроблено систему, що включає ряд етапів та різноманітні форми і методи її реалізації. (Додаток 1).

Теми для краєзнавчої роботи в школі можуть бути різноманітні. Це і теми, присвячені вивченню історії міста чи села, краю, навчального закладу, і вивчення пам'ятників і пам'ятних місць, і біографій визначних людей, і вивчення краю в певний період, археологічне вивчення краю, вивчення топоніміки, ономастики, нумізматики краю тощо.

Комплексне вивчення історії краю передбачає, що увага учнів повинна зосереджуватись на основних явищах і процесах, які мали місце в історії даного краю. Дуже важливо прослідкувати з доступною учням глибиною, з одного боку, відображення і переломлення в історії краю загально історичних процесів, з другої – внутрішні зв'язки і відношення між подіями і явищами місцевої історії.

Проведення краєзнавчої роботи може включати різноманітні форми і методи навчання, зорієнтовані на поглиблене вивчення краєзнавчих об'єктів учнями. Серед них визначальними є:

- методичні схеми і рекомендації вивчення краєзнавчих об'єктів;

- екскурсії до краєзнавчого музею, тематичні розповіді екскурсовода і керівника факультативу;
- навчально-практичні роботи, лабораторні (з документами, архівними матеріалами з історії краю);
- зустрічі з ветеранами війни, національно-визвольних рухів, народними умільцями;
- практикуми в місцевому архіві; тематичні походи та експедиції;
- конференції з історії краю;
- організація книжкових тематичних виставок і занять з бібліографії краю;
- робота з краєзнавчими текстами;
- дидактичні ігри з краєзнавства, брейн-ринг «Люби, вивчай свій рідний край», аукціони, ярмарки народних пісень, приказок, предметів побуту;
- тематичні бесіди і діалоги викладача та учнів.

Для викладача, який організовує вивчення історії рідного села (міста) доцільно застосувати певну послідовність такої роботи.

В процесі виконання цієї роботи періодично з учнями проводяться бесіди на тему: "Історія села (міста) – історія нашої Батьківщини", «Історія окремого періоду історії рідного краю в контексті загальноукраїнських подій», "Роль і місце вивчення історії села (міста) в нашому житті", "Історія села (міста) в народних піснях, переказах, легендах, віршах, оповіданнях".

Поглиблюється вивчення певного краєзнавчого об'єкту з учнями і під час тематичних екскурсій до краєзнавчого музею села (міста). Підсумком роботи, своєрідним звітом можуть бути учнівські реферати, до написання яких ставляться певні вимоги: різноманітність тем, відображення в них всієї специфіки краєзнавчої роботи, самостійність у роботі над рефератом, збір і оброблення матеріалу, його систематизація, написання і захист реферату.

Для поглиблення і деталізації краєзнавчої роботи можна запропонувати учням написання рефератів про історію вулиці села (міста), де вони проживають у відповідно обраний період.

Крім цього учням, які бажають вивчати історію конкретної вулиці, можна запропонувати підготувати реферат на одну з таких тем: “Рідна вулиця”, “Історія вулиці, на якій ти живеш”, “Роль вулиці у твоєму житті”. “Меморіальна дошка – візитна картка історії вулиці”.

Для поглиблення знань учнів з даного краєзнавчого об'єкта доцільно провести цикл бесід. Наприклад, «Діяльність навчального закладу на різних етапах історичного розвитку, «Витоки і становлення національної професійно-технічної освіти». При можливості слід організувати екскурсію в музей, зал, кімнату. Запропонувати учням підготувати повідомлення «Перші викладачі та майстри виробничого навчання, керівники навчального закладу», «Відомі діячі краю — випускники училища», « Герої російсько-української війни- випуск-ники навчального закладу».

Важливим об'єктом для вивчення може стати історія якогось підприємства, процесу колективізації або створення першого фермерського господар-ства. Зазначений вид краєзнавчої роботи крім суто історичного аспекту має виховне значення. Адже в процесі дослідження конкретного господарського об'єкту чи соціально-історичного явища учні отримують безцінний досвід сприйняття соціальної інформації з перших рук, у всіх її проявах.

Серед педагогічних технологій, що нині застосовуються під час навчання історії у школі, і мають прагматичну спрямованість на результат, що з'являється у процесі вирішення тієї чи іншої проблеми, виокремлюється проектна технологія навчання. Доцільним буде використання даної технології і для краєзнавчої роботи учнів. Технологія проектного навчання (метод проектів, проектне навчання) є розвитком ідей проблемного навчання та ґрунтується на розробці і створенні учнем під контролем вчителя нових продуктів, що характеризуються суб'єктивною або об'єктивною новизною та практичним значенням. Сутність проекту можна визначати як "п'ять П": 1) Проблема . 2) Проектування (планування) .3) Пошук інформації .4) Продукт .5) Презентація . І

"шосте П" проекту - його Портфоліо, тобто папка, в якій зібрані всі матеріали проекту.

На використання проектних технологій при вивченні історії рідного краю націлює Навчальна програма з історії України та всесвітньої історії 6-11 класи (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698). Розробники програми рекомендують використовувати проекти як метод вивчення історії свого краю за окремими розділами історії.

У визначенні результатів навчально-пізнавальної діяльності програма робить наголос на діяльнісному компоненті. На думку укладачок/укладачів, ефективність навчання залежить передусім від залучення учнівства до різно-манітних видів діяльності, що дає змогу йому успішніше оволодівати суспільним досвідом і, як наслідок, забезпечує соціальну активність особистості, її спрямованість на творчу діяльність.

Рекомендовані проекти мають узагальнювати та поглиблювати знання учнів з окремих розділів історії і спрямовані на розвиток творчо-пошукових умінь і навичок. Тематика рекомендованих проектів не є остаточною і може змінюватись викладачем при умові відповідності розділу програми.

Головним критерієм успішності роботи викладача за цією програмою є не так змістова повнота, як уміння налагодити творчу роботу учнівства з орієнтацією на формування ключових і предметних компетентностей.

Навчальний творчий проект - це самостійно розроблений і виготовлений продукт (матеріальний або інтелектуальний) від ідеї до її втілення, що володіє певною новизною і виконаний з консультацією вчителя. Метою технології проектного навчання є формування проектного мислення, стимулювання мотивації до навчання, розвиток ключових і предметних (історичних) компетентностей. Організація проектного навчання при вивченні історії рідного краю потребує врахування низки умов. Беручи за основу класифікацію, яку

розробили Ю. Загуменнов, Л. Шелкович, Г. Шварц до них відносимо: актуальність значущої для учнів проблеми, такої, що потребує інтегрованого знання й самостійного пошуку шляхів її рішення (наприклад, вивчення проблеми історії й культури та взаємовідносин національних спільнот, що проживають в населеному пункті, громаді, районі); передбачувані результати проектної діяльності мають практичну, теоретичну, пізнавальну значущість для всіх і для кожного учасника проекту (наприклад, складання демографічної карти району, проведення інтерв'ю, серії репортажів, випуск газет, організація фестивалю тощо); самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів з планування, реалізації та оцінювання проекту; розподіл ролей і відповідальності всіх учасників проекту, індивідуальне або колективне планування роботи; змістовна частина проекту чітко структурована, алгоритмічна, бажано із вказівкою поетапних результатів (наприклад, етап добору літератури з теми проекту завершується складанням тематичної картотеки, а етап збору фактичних даних розробкою таблиць, схем, графіків тощо); робота над проектом припускає ви-користання дослідницьких методів (аналіз даних і встановлення причинно-наслідкових зв'язків, висування гіпотез і нових проблем дослідження, проведення спостережень, експериментів тощо); заохочується активне використання різноманітних методів роботи з інформацією ("круглі столи", "мозкові штурми", ви-користання ресурсів глобальної мережі Інтернет тощо); у процесі роботи над проектом учні можуть одержати необхідну консультацію, педагогічну, психо-логічну й інформаційну підтримку з боку вчителів та інших фахівців.

Роботу за проектною технологією необхідно організувати таким чином, щоб учні навчалися: визначати основні та поточні (проміжні) цілі й завдання; шукати шляхи їх вирішення, обираючи оптимальні; здійснювати й аргументувати вибір; передбачати наслідки вибору; діяти самостійно (без підказки); порівнювати отриманий результат з тим, що передбачається; об'єктивно оцінювати процес (саму діяльність) і результат проектування і, звичайно, набути достатнього, як для свого віку, рівня компетентностей.

Проекти, які виконуються у межах навчального процесу на уроках історії можна класифікувати за декількома ознаками. За типом продукту, що є результатом проектної діяльності, їх можна поділити на: дослідницькі; творчі; інформаційні; технологічні; практико-орієнтовані.

За тривалістю виконання проекти можна поділити на:

- 1) короткострокові (міні-проекти, що розраховані на термін від одного до декількох уроків);
- 2) середньострокові (звичайні проекти, що розраховані на термін від місяця до декількох місяців);
- 3) довгострокові (макропроекти, що розраховані на термін від навчального півроку до року).

Залежно від кількості учасників проекти поділяються на індивідуальні та групові (від двох до декількох десятків учнів). Проекти можуть використовуватися викладачами як під час позаурочної роботи так і безпосередньо на уроках. Проектна діяльність передбачає низку умовних етапів. (Додаток 2).

Кінцевим результатом проектів з краєзнавства є текст, художнє зображення, відеофільм, мультимедійна презентація, макет.

Учні можуть обрати для дослідження такий краєзнавчий об'єкт, як історія свого роду. Для його вивчення можна запропонувати наступну схему (Додаток 3).

Доцільно організувати захист наукових робіт «Славетні родини», «Історія роду — історія України та краю», а також оформлення альбомів «Пам'ять родо-воду», «Роде наш красний», «Герої -земляки — російсько-української війни»

Однією з найбільш складних форм краєзнавчої роботи є навчальна експедиція. Головною особливістю таких експедицій є пошуково-дослідницька спрямованість. Експедиція є найбільш поширеною формою збору етнографічних, археологічних, фольклорних та інших матеріалів з історії краю. В основу роботи експедиції покладена самостійна діяльність учасників:

спостереження за життям, огляд предметів матеріальної культури, збір історико-етнографічного матеріалу, оформлення теми дослідження в письмовому виді, історико-етно-графічний нарис за темою, реферат, альбом, виступ з доповіддю на шкільній конференції. Історико-краєзнавчі експедиції, як і туристично-краєзнавчі походи бувають тематичними і комплексними. За змістом пошукові експедиції поділяються на історичні, археологічні, етнографічні, фольклорні, археографічні.

Організація і проведення експедицій складається з трьох етапів: підготовчого, польового, камеральної обробки зібраного матеріалу і звіту. Теми вибираються посильні для учнів, по можливості локальні і маловивчені, які відображають важливі історичні події минулого або наших днів. Учні повинні стати в певній мірі першовідкривачами, що підвищує їх інтерес до пошуку і дослідження.

Підготовчий етап експедиції включає в себе науково-практичні, матеріально-технічні і організаційні питання. В цей час учні знайомляться з метою і завданнями експедиції, визначають індивідуальні теми досліджень, складають бібліографію, вивчають опубліковану літературу, документи архівів, матеріали музеїв, проводять попереднє планування на кожний день, знайомляться з природними умовами районами експедиції за літературними, картографічними джерелами, а також шляхом опитування людей, які побували в цій місцевості.

Готують різноманітну документацію, оформлюють щоденники, записи, знайомляться з технічними засобами, готують туристичний маршрут. Організатори експедиції ставлять перед собою питання: на які знання, отримані у школі, слід опиратися? Які нові знання учні отримують в експедиції з допомогою вчителя, а які самостійно? Як використовувати знання, отримані учнями в експедиціях минулих років і розвинути їх далі? Яким вмінням слід навчати учнів в процесі підготовки і проведення експедицій?

Підготовка учнів до експедиції проходить в теоретичному і практичному напрямках. Наукова робота з підготовки до краєзнавчої історико-етнографічної експедиції учнів складається з двох напрямків, які доповнюють одне одного:

1. Вивчення етнографічних джерел, писемних, архівних, музейних, речових, опублікованої літератури та інших матеріалів.
2. Польові дослідження.

Глибокі знання архівних, музейних і опублікованих матеріалів є обов'язковим елементом підготовки до експедиції, так як дозволяє глибше і повніше вивчити явища і факти, які були знайдені у час польових досліджень. І навпаки, зібрані матеріали у польових умовах дозволяють не тільки доповнити, але й точніше витлумачити дані, отримані при роботі з архівними та іншими джере-лами.

У процесі підготовки до експедиції особливу увагу слід приділяти питан-ням практичного характеру. З цією метою підготовка ведеться за двома напрям-ками. Перший з них – практикуми. Перший практикум проводиться у кабінеті і бібліотеці. Його мета – сформувати вміння і навички роботи з каталогами, до-відковою краєзнавчою літературою, періодикою, ознайомити учнів з літерату-рою з історії та етнографії краю. У підсумку учні повинні навчитись знаходити потрібну літературу, робити виписки, посилання. складати бібліографію за темою дослідження, складати бібліографічні карточки, анотації книг, тези, конспекти, рецензії на статті краєзнавчого змісту.

Другий практикум проводиться в групі і в архіві. Його мета – сформувати вміння і навички роботи з документальними матеріалами. На початку прово-диться робота з документами підручників, посібників, збірників з історії рід-ного краю. На наступному етапі в роботу включаються документи краєзнавчих музеїв, сімейних архівів тощо. Завдання полягає у тому, щоб навчити учнів самостійно аналізувати документи, черпати з них аргументи для своїх виснов-ків.

Третій практикум проводиться у краєзнавчому музеї. Його мета – набуття вміння і навички оброблювати, описувати, паспортизувати, оформлювати, експонувати історичні пам'ятки.

Другий напрямок підготовки учнів до експедиції проводиться у формі практичних занять. Є такі види занять:

- 1) навчальні заняття, на яких викладач показує, як учням треба складати питан-ня, план, формулювати робочу гіпотезу з теми дослідження, вести бесіду з інформатором, записувати і оформлювати пригадування, як вести польові запи-си, індивідуальні і груповий щоденники, фіксувати предмети матеріальної і явища духовної культури. В ході цих занять учні самостійно знайомляться з допоміжними матеріалами (опитувальниками, пізнавальними і практичними завданнями, анкетами, таблицями, пам'ятниками);
- 2) тренувальні заняття;
- 3) самостійна робота учнів, яка включає складання плану, підготовка питань, таблиць, пам'яток, формулювання робочої гіпотези, запис згадування батьків, сусідів, визначних людей села, міста, опис предметів матеріальної культури тощо. Учні самостійно читають літературу, де дані описи предметів мате-ріальної культури або розкриваються методи їх описання, проводяться прак-тичні заняття в музеї, де кожен учень, отримавши відповідні предмети мате-ріальної культури, повинен їх докладно описати, сфотографувати. З цією метою проводяться навчальні екскурсії в музей.

Дозвіл на проведення експедиції, як і на похід, дає директор школи і педа-гогічна рада. Вони затверджують маршрут, район і план роботи експедиції. Закінчується підготовка до експедиції складенням програми .(Додаток 4)

Поряд з тим готуються і затверджуються різні допоміжні документи екс-педиції: опитувальники, пам'ятки, анкети тощо. Для початківців вони необхід-ні, бо націлюють на ті проблеми, які необхідно розкрити і вивчити. При органі-зації експедиції важливо мати два питання: що вивчати і як правильно організу-вати вивчення.

Польовий етап експедиції включає в себе наступні види робіт: підбір інформаторів, запис згадок, анкетування, особистісний огляд і фіксацію пред-метів матеріальної культури, складання планів жилих будинків, громадських будов, господарських побудов, населених пунктів, таблиць, діаграм, схем, карт околиць населеного пункту, земельних угідь, маршрутів, походів, району робо-ти експедиції, збір колекцій для музею, занесення їх в польовий опис, ведення польового щоденника, опис предметів матеріальної культури, складання пас-портів знахідок. Успіх роботи експедиції залежить від цілеспрямованого харак-теру збору матеріалу.

Окремо вихоплені факти, документи, фотографії і звичайні знахідки не представляють особливої цінності як для науки, так і для навчально-виховних цілей. Тому важливо мати комплекси, зібрання документів, предметів, об'єднаних загальною темою. Можливості отримання таких зібрань залежить від вибраної теми. Сприятливими у цьому відношенні є теми: історія населених пунктів (села, міста) або його складових частин, школи, промислового підприємства чи закладу; життя і діяльність земляків, учасників тих чи інших історичних подій; історія окремих галузей історії (геральдики, нумізматики, ономастики). Ці теми дають можливості здійснення хоча і невеличких, але особистих відкриттів, проведення дійсної пошуково-дослідницької діяльності під керівництвом вчителів. при вивченні історії села чи міста далеко не завжди в опублікованій літературі і місцевих архівах є необхідні матеріали, особливо з більш давнього періоду. В цьому випадку не обійтись без державних архівів і музеїв. Але за допомогою до них слід звертатися тільки тоді, коли вичерпані усі місцеві можливості. При чому, звертаючись в архіви і музеї, треба точно вказу-вати, яка подія цікавить, період історії села або в житті певної людини. Оскільки архіви і музеї не в стані дати повного опису тих чи інших подій, вони можуть уточнити окремі факти і події.

Записи відомостей інформаторів історичних, етнографічних, топонімічних, фольклорних матеріалів створюють основу польових досліджень. Щоб свід-чення були достатньо повні і змістовні, необхідно старанно підбирати

інфор-маторів, попередньо готуватися до зустрічі із ними, складати питання для майбутньої з ними бесіди. При цьому увага учнів повинна акцентуватися на дискусійних питаннях, які вимагають уточнень.

Записуючи згадування, слід уважно ставитися до імен, географічних назв, адрес осіб, які згадуються інформаторами.

Екскурсії, походи, експедиції є важливими формами топонімічних дослід-жень. У польових умовах шляхом суцільного дослідження місць поселення і методом опитування жителів проводиться відбір основного топонімічного матеріалу. Щоб свідчення були точними і більшими повними з одного і того ж топоніму опитують три-чотири інформатори в різних місцях населеного пункту. При чому про топоніми даного населеного пункту довідуються в інших населених пунктах і навпаки. Свідчення інформаторів необхідно співставляти з археологічними, історичними, етнографічними та іншими джерелами. Для збору матеріалу складається опитувальник з розділами .

Зібрані топонімічні матеріали зводяться у картотеку, систематизуються і класифікуються. В архіві карточки розташовуються в алфавітному порядку. За своїм змістом краєзнавча топонімічна робота в навчальних закладах в основ-ному має історико-географічний та історико-лінгвістичний напрямки. Робота проводиться з вивчення назв центрів обласного значення, топоніміки району, свого села, міста. З цією метою учні ведуть групові та індивідуальні топо-німічні словники. Спочатку вивчаються назви, які згадуються у навчальному посібнику з історії краю, потім складається словник за схемою: топонім – переклад – коротка довідка.

Третій етап у проведенні експедицій – це камеральна обробка матеріалів. Вона включає наступні види робіт:

- 1) оброблення записів особистих спостережень, згадувань, замальовок, кіно і фотодокументів, написання доповіді, реферату з теми дослідження;
- 2) вивчення археологічних знахідок, предметів матеріальної культури, складання паспорту, опис колекцій, занесення їх в інвентарну книгу;

- 3) участь у підготовці до конференції школи за підсумками роботи експедиції, перегляд колекції діафільмів, слайдів, кінофільму;
- 4) друк фотографій, підготовка фонозаписів усної народної творчості.

Звітність за підсумками роботи експедиції завершує цю форму історико-краєзнавчої роботи учнів. У практиці навчальних закладів вона повинна бути проведена у вигляді:

- 1) реферату або доповіді за індивідуальною темою дослідження з короткою характеристикою джерел, що досліджуються і прикладанням ілюстративного матеріалу (таблиць, планів, схем, діаграм, замальовок, фото-, відео матеріалів);
- 2) запису і оформлення згадувань декількох інформаторів;
- 3) докладного опису ряду предметів матеріальної культури;
- 4) особистих варіантів опитувань, анкет, таблиць, схем та інших допоміжних матеріалів за темою дослідження;
- 5) колекцій предметів матеріальної культури з теми дослідження з паспортами і етикетками на кожній з них;
- 6) загального щоденника і записуванням короткого літопису кожного дня і своїх вражень, пропозицій.

Таким чином, при дослідженні даного питання, можна зробити висновок, що методична наука надає нам великий арсенал форм та методів вивчення історії рідного краю. Серед них найбільш актуальними є проектні роботи, проведення пошукових експедицій, вивчення краєзнавчих об'єктів, екскурсії до краєзнавчого музею, навчально-практичні роботи, лабораторні (з документами, архівними матеріалами з історії краю), зустрічі з ветеранами АТО, російсько-української війни, національно-визвольних рухів, народними умільцями, практикуми в місцевому архіві, тематичні походи та експедиції, конференції з історії краю, організація книжкових тематичних виставок і занять з бібліографії краю, робота з краєзнавчими текстами, дидактичні ігри з краєзнавства, брейн-ринг «Люби, вивчай свій рідний край», аукціони, ярмарки народних пісень, приказок, предметів побуту, тематичні бесіди і діалоги викладача та учнів.

Важливою вимогою до використання форм та методів вивчення історії рідного краю є дотримання методики, правил, інструкцій їх застосування.

1.2. Сучасні методи та підходи викладання місцевої історії.

Раніше у нашій праці ми визначили актуальність та цінність вивчення історії рідного краю для суспільства. Дуже важливо, на нашу думку, викорис-товувати місцеві першоджерела, такі як документи, фотографії та усні історії у викладанні місцевої історії. Також для місцевої історії важлива польова робота та відвідування місць пам'яті. Йдеться про відвідування та організацію екскур-сій до місцевих історичних пам'яток, музеїв і визначних пам'яток як можли-востей емпіричного навчання. Варто приділити увагу інтерв'ю з усною істо-рією. В основі цього процесу – бесіди з місцевими жителями, щоб зафіксувати особисті наративи та точки зору. Процес дуже цікавий та дає багато рефлексії. Хочемо підкреслити роль місцевих архівів .

Обсяг і зміст матеріалів краєзнавства в програмі з історії України, визна-чаються, насамперед, значенням місцевих подій, історичних діячів і пам'яток в історії держави, а також історичними умовами розвитку краю та ступенем його наукового дослідження. Перед тим як інтегрувати краєзнавчий матеріал в ос-віту, необхідно з'ясувати його місце, зв'язок і співвідношення у ключі загальної історії. Залежно від характеру краєзнавчого матеріалу, його актуальності для історії держави та регіону, цілей уроку до нього можна підходити по-різному: учні можуть досліджувати його самостійно, перш ніж заглиблюватися в тему уроку; викладач може представити його на початку уроку як вступ до основ-ного змісту; його можна включити під час презентації навчального матеріалу, щоб проілюструвати, конкретизувати або доповнити, і його можна викорис-товувати в кінці уроку, щоб зміцнити розуміння .

На нашу думку, перевага спільних проектів є безапелечною в даному пи-танні. Перевага проектно-навчальної діяльності у тому, що дозволяє учням до-сліджувати конкретні аспекти місцевої історії за допомогою дослідницьких і творчих проектів. Збагатити викладання місцевої історії можна за допомогою

інтеграції різних навчальних дисциплін, таких як географія, література та мистецтво.

На сьогоднішній день усі тенденції ідуть до того, щоб у майбутньому повністю або частково перейти на онлайн-вивчення. Тому роль цифрових інс-трументів, онлайн-ресурсів і технологій у викладанні місцевої історії робить її доступною для ширшої аудиторії. Потенційними проблемами у викладанні місцевої історії є такі – обмежені ресурси, забезпечення історичної точності та розгляд чутливих або суперечливих тем. Ефективність викладання історії рідного краю залежить від використання різноманітних методик для залучення учнів, виховання критичного мислення та поглиблення їхнього зв'язку зі своїм куль-турним та історичним корінням.

Хочемо приділити увагу одному з традиційних підходів – історичному наративу, що передбачає представлення місцевої історії як самостійно створену розповідь про деяку множину взаємопов'язаних подій, представлену у вигляді послідовності слів або образів. Цей метод має на меті забезпечити хроноло-гічний опис значущих подій і ключових фігур у регіоні. Наративний підхід допомагає учням зрозуміти історичну еволюцію їхньої спільноти, сприяючи відчуттю безперервності та змін з часом.

Наступний метод – експериментальне навчання. Маємо на увазі екскурсії до місцевих історичних місць, музеїв та визначних місць. Важливість цього ме-тоду обґрунтовуємо тим, що занурення учнів у відчутний історичний досвід сприяє глибшому зв'язку з минулим. Це перетворює теоретичні знання на яск-раву та незабутню зустріч. Дуже важливим, на нашу думку, є наступний метод – аналіз первинного джерела. Йдеться про вивчення місцевих архівів, докумен-тів та усних історій .

Таку потребу обґрунтовуємо тим, що аналіз першоджерел розвиває на-вички критичного мислення та дозволяє учням реконструювати минуле на ос-нові автентичних матеріалів, забезпечуючи безпосереднє уявлення про місцеву історію.

Наступний метод не є таким важливим в цілому, але він дуже чудовий для різноманіття. Цей метод – техніка розповіді. Це саме представлення історичних подій у вигляді розповідей із включенням місцевих анекдотів. Цей метод може бути ефективним тому, що розповіді захоплюють інтерес учнів, роблячи історичну інформацію більш пов'язаною та привабливою. Особисті історії місцевої громади додають людський вимір історичним подіям.

Чудовий метод, як доповнення, інтерактивні часові шкали та карти. Йде-ться про створення інтерактивних хронологічних шкал і карт із зображенням місцевих історичних подій. Наочні посібники допомагають учням усвідомити хронологічні та географічні аспекти місцевої історії. Інтерактивні інструменти заохочують до активної участі.

Гарний метод, який комбінує у собі соціальну складову – рольові ігри та симуляції. Розподіл ролей історичних осіб здійснюється враховуючи події місцевої історії. Рольова гра сприяє глибшому розумінню історичних контекстів. Це заохочує співпереживання та дозволяє десятикласникам дивитися на події з різних точок зору.

Наступний метод також має виразну соціальну складову – спільні проєкти. Це групові проєкти, що включають дослідження, презентації або створення виставок. Спільні проєкти сприяють командній роботі, розвитку дослідницьких навичок і творчості. Вони дають можливість здобувачам освіти взяти на себе відповідальність за своє навчання та зробити внесок у дослідження місцевої історії.

На сьогоднішній день важливим є метод технологічної інтеграції. Це використання мультимедіа, віртуальних турів та онлайн-ресурсів. Інтеграція технологій покращує доступність і забезпечує різноманітні стилі навчання. Віртуальні платформи надають доступ до великої кількості історичних матеріалів.

І останній метод, який ми зараз згадаємо – залучення спільноти. Запрошення краєзнавців, експертів чи представників громади як запрошених спікерів. Це об'єднує учнів із ширшою спільнотою збагачує їхнє розуміння.

Він та-кож надає реальні погляди на місцеву історію. Цей метод на особистому прикладі ми використовували у навчанні в університеті, завдяки викладачам, ми розуміємо та бачимо різні погляди.

Отже, на нашу думку, поєднання цих методів і підходів забезпечує динамічне та комплексне вивчення історії рідного краю. Створюючи інтерактивне та захоплююче навчальне середовище, викладачі можуть прищепити вдячність унікальному історичному «гобелену» місцевої громади на все життя.

1.3. Деякі питання методики використання краєзнавчого матеріалу в навчанні історії України

Збір матеріалу з місцевої історії, його класифікація, обробка, система-тизація ставлять на меті використання його на уроках та в позакласній роботі з учнями. Зібраний матеріал більше і краще можна використати, якщо він докладно й добре вивчений, методично опрацьований. Тому використанню матеріалу завжди передують ретельна робота щодо його вивчення й виявлення всього цінного і необхідного у навчально-виховному процесі.

Місцевий матеріал, з одного боку, – засіб активізації пізнавальної діяльності учнів і конкретизації загальноісторичних подій, а з іншого, – частина системи знань з вітчизняної історії. Практика засвідчує, що використання краєзнавчого матеріалу на уроках не тільки не викликає перевантаження учнів, а навпаки, значно полегшує засвоєння курсу історії, робить знання учнів більш міцними і глибокими.

Залежно від змісту краєзнавчого матеріалу, його значення для історії країни і краю, мети уроку, краєзнавчий матеріал може бути вивчений до проходження теми, на початку вивчення, в середині та наприкінці. Використовувати матеріал можна по-різному: під час викладу викладача, у повідомленні або доповіді учня, на лекції, бесіді, на екскурсії чи семінарському занятті, під час роботи з книгою, картою, музейним експонатом та ін.

Для успішного розв'язання навчальних завдань викладачеві необхідно простежити з одного боку відображення загальноісторичних процесів в історії

краю, закономірностей, а крім того, внутрішні зв'язки між подіями та явищами місцевої історії.

Універсальним помічником у вивченні рідного краю можуть відіграти саморобні історичні карти (району, області).

На них можна нанести археологічні поселення минулого, пам'ятки архі-тектури рідного краю, важливі події, які відбувались на території в певний істо-ричний період: національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького, Першої і Другої світової війни, хронологію визволення районів і міст області від нацистських загарбників, умовні позначення, які аналізують економічний розвиток краю.

Це допоможе скласти тематичні маршрути екскурсій. У розробці марш-рутів можна брати до уваги електронні історичні атласи, атласи автомобільних шляхів, мережі Інтернету. Краєзнавчі історичні карти можуть використо-вуватись і в позаурочний час.

Використання інформаційно-комп'ютерних технологій сприяє створенню комп'ютерної бази даних (фактологічний матеріал, візуальний ряд, презента-ції) та розробки навчальних краєзнавчих проектів учнів, що забезпечує нову якість у передаванні і засвоєнні краєзнавчого матеріалу.

Розділ 2. Практичні аспекти

2.1. Приклад уроку з вивчення історії рідного краю.

Навчальний проект з історії України: ТЕМА ПРОЕКТУ: ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА В ПАМ'ЯТНИКАХ РІДНОГО К РАЮ (слайд 1)

МЕТА: -закріпити знання здобувачів освіти щодо подій Другої світової війни на території Полонського району;

- проаналізувати основні типи пам'ятників, установлених в Україні на вшанування учасників бойових дій та жертв фашизму Другої світової війни;
- дослідити на честь яких подій чи осіб встановлені монументи на Полонщині;
- сформувати ключові компетентності, необхідні для проведення самостійних історичних досліджень, та уміння критично мислити;
- активізувати розумову й мовленнєву діяльність, ініціативу учнів, спонукаючи їх до спілкування, командної співпраці;
- виховувати шанобливе ставлення до історичного минулого рідного краю, миролюбність, непримиримість до насилля.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ:

Після виконання проекту здобувачі освіти зможуть:

- досліджувати історичні пам'ятки краю, фотографувати, характеризувати та робити їх опис;
- називати та характеризувати види пам'ятників, присвячених подіям та учасникам війни;
- складати паспорт монументів, описувати їх за поданим алгоритмом;
- проводити віртуальні міні – екскурсії біля пам'ятних знаків ;
- створювати презентацію досліджених матеріалів за встановленим порядком;
- висловлювати власну точку зору щодо ставлення сучасників до вшанування пам'яті жертв та героїв Другої світової війни.

ТИП УРОКУ: Урок дослідження

ОБЛАДНАННЯ: ноутбук, проектор, екран, музейна експозиція, присвячена участі жителів Полонщини у Другій світовій війні.

ХІД РОБОТИ

I етап – Підготовчий (Виклик)

Викладач.

- 1.Пригадайте, будь ласка, коли війська нацистської Німеччини окупували Полонський район ? (слайд 8)
2. Дайте короткий опис «нового порядку» в краї. (слайд 9)
3. Коли і як відбулося визволення Полонського району від окупантів?

(слайди 8,11,).

4. Жертви, які понесла Полонщина в роки Другої світової війни.

(слайди 10,12)

Тож запам'ятаймо ці важливі дати з історії нашого колишнього району

(слайд 8)

II етап – Основний (Осмислення)

Викладач. Історія виникнення пам'яток про Другу світову війну.

Доповнюють, розширюють наші знання про історію війни, її події пам'ятні історичні місця та пам'ятки, які є справжнім літописом воєнної історії. В Україні їх нараховується понад 73 тис. Основну частину серед них становлять братські та одиничні поховання радянських воїнів, партизанів, підпільників, вояків ОУН-УПА, жертв фашизму, місця масових страт радянських людей, в тому числі військово-в'язнів, обеліски, пам'ятні знаки, меморіальні комплекси. Проблеми впорядкування поховань радянських воїнів, їх охорони постали вже у ході війни.

Перший пам'ятник було споруджено в 1944 році. Протягом 50-х років на території України було впорядковано понад 19 тис. могил, споруджено понад 11 тис. пам'ятників, обелісків, нагробків та меморіальних плит.

В Україні гітлерівці влаштували 180 концтаборів, 50 гетто, в республіці відомо 250 місць масових страт радянських людей. За період окупації в Україні вбито і замучено 3 млн 898 тис. цивільного населення, близько 1 млн 800 тис. військово-в'язнів. Майже у кожному місті існували концтабори, де утримувалися військово-в'язні і мирні громадяни. У 70-90-ті роки на місцях масових страт мирних громадян, розташування концтаборів почали встановлювати пам'ятні знаки, споруджувати монументи.

Спорудження пам'ятників на честь партизанів і підпільників розпочалося в перші повоєнні роки. У роки незалежності України з'явилися перші пам'ятні знаки на могилах воїнів УПА. Впродовж 70-80-х рр. в Україні були створені ансамблі, що увічнили подвиг полеглих воїнів. На середину 80-х рр. в містах і селах України було встановлено понад 8 тис. пам'ятників воїнам - землякам.

У ході пошукових робіт виявлено сотні нових пам'яток, встановлено приз-

вища тисяч загиблих наших співвітчизників, ушанування пам'яті яких – важливе завдання держави і кожного громадянина.

Отже, під час виконання проєту ви досліджували питання: Види пам'яток Другої світової війни. Які види пам'яток Другої світової війни вам відомі?
(слайд 3)

СЛОВНИКОВА РОБОТА

Пам'ятник, пам'ятний знак(слайд 4), монумент (слайд 4), братська могила (слайд 5), меморіал(слайд 5), обеліск (слайд 6), стела (слайд 6), барельєф (слайд 6)

В ході виконання проектної роботи ви дослідили пам'ятні знаки Другої світової війни на території колишнього Полонського району

Які види і скільки пам'яток Другої світової війни ви виявили ?

Учні озвучують результати дослідження. (Слайд 13)

Узагальнююча довідка

Визволителям Полоницини, загиблим землякам та жертвам фашизму вдячні полончани спорудили два меморіальні комплекси в м. Полонному та 26 пам'ятників воїнам-визволителям, 22 обеліски воїнам-землякам, 2 пам'ятники партизанам-підпільникам, 9 пам'ятних знаків жертвам фашизму та 5 спаленим селам, 2-і меморіальні дошки Героям Радянського Союзу, 28 надгробних плит з іменами загиблих в цілому на Полоницині.

Учні презентують роботу «Друга світова війна в пам'ятниках мого краю» у формі інтерактивної презентації .(Група отримала випереджувальне завдання: підготувати фото та опис пам'ятних знаків, присвячених подіям, жертвам чи героям Другої світової війни (за кількістю населених пунктів та старос-тинських округів таких груп вісім). Дев'ята група учнів готувала разом з працівником краєзнавчого музею розповіді про події, земляків, яким споруд-жено монументи).

(слайди 16-39)

III етап – Завершальний (Рефлексія)

Учні пояснюють, яких компетентностей вони набули під час підготовки до практичного заняття та на уроці, а саме навчилися визначати..., характеризувати..., описувати..., пояснювати...

Проводиться узагальнення роботи учнів та оцінювання, самооцінювання, взаємооцінювання пізнавальної діяльності.

Учні дарують краєзнавчому музею презентацію «Друга світова війна в пам'ятниках рідного краю». Краєзнавча експедиція Полонщиною.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Кожній групі, яка готувала презентацію «Друга світова війна в пам'ятниках рідного краю» скласти паспорт об'єктів за заданим алгоритмом

Фото монумента	Назва пам'ятника, пам'ятного знака
	Вид пам'ятки
	Дата спорудження
	Автор
	Місце знаходження
	Якій події чи особі присвячений

2.2. Уроки історії в хмарах. Практичні поради щодо роботи в різних онлайн сервісах при підготовці до уроку.

Використання сучасних форм і методів вивчення історії взагалі і історії рідного краю зокрема не можливе без застосування інтерактивних методів, прийомів критичного мислення, ігрових методів, використання комп'ютерних засобів чи мобільних додатків. Жоден урок не буде схожим рік в рік, бо приходять інші учні, змінюємось ми та оточуючий світ. Але щоб ми не використовували – маємо це робити майстерно.

Цими порадами спробую допомогти тим, хто любить комп'ютер та має бажання навчитись нового.

Вимоги до роботи

Безперервна робота перед екраном комп'ютера повинна бути не більше: для учнів 10-11 класів на першій годині занять 30 хв., на другій годині занять – 20 хв.;

Отже, під час підготовки до уроку маємо розробити чіткий хронометраж уроку з використанням комп'ютера.

Загальні рекомендації для роботи

Більшість сервісів англomовні, тому я для зручності працюю в браузері Google Chrome, так як він має функцію перекладу сторінок на українську мову.

Для створення хмари слів, флеш-карт є можливість імпортувати інформацію з Word, Excel, Google Docs и т.д.

Усі сервіси практично можна застосовувати як для перевірки знань учнів, узагальнення, так і для проведення практичних занять та виконання домашньо-го завдання.

Пам'ятка для створення хмари слів в сервісі WordArt

- Відкрийте сайт <https://wordart.com/z43mmb2y2ssj/хмара-слів>
- Увійдіть або зареєструйтесь. Якщо ні то просто натиснути кнопку +Create, але тоді ваша робота буде одноразовою.
- В таблицю вписуйте слова, дати, поняття, які мають бути в хмарі. Натисніть Visualize
- Створити форму хмари натиснути внизу таблиці кнопку SHARES. Натисніть Visualize
- Змінити шрифт натиснути кнопку FONTS (вибрати той, де є чорна рамка). Натисніть Visualize
- Змінити напрямок шрифту натиснути LAYOUT. Натисніть Visualize
- Змінити колір шрифту натиснути STYLE, тоді натиснути Custom і вибрати інші кольори. Натисніть Visualize. Для збереження натиснути SAVE
- Завантажити - натиснути DOWNLOAD - standart JPEG і вибрати місце

зберігання.

- Інші ресурси для створення хмари слів: <https://worditout.com/word-cloud/create>
<https://www.jasondavies.com/wordcloud/>

Пам'ятка для створення QR коду

- Зайдіть на сайт <https://qr9.me/free-qr-code-generator.php?lang=uk>
- Виберіть – Безкоштовна генерація статичного QR коду
- Виберіть – Текст і вставте у віконечко текст або запитання
- Далі натиснути – Перейти до стилізації QR коду, де можна вибрати колір, розмір. Далі натиснути і завантажити QR код.

Інші ресурси для створення:

<http://qrcodes.com.ua> (можна змінити форму, колір, фон)

Пам'ятка для створення фотоколажу в сервісі Photovisi

- Зайдіть на сайт <https://www.photovisi.com/ru>
- Натисніть - Приступити до створення. Виберіть шаблон
- Натисніть – Додати фото – Мій комп'ютер – вибрати зображення – натиснути відкрити. Можна додати фон, текст. Натиснути – Відокремлення
- Під фото буде напис «Скачати в низькій роздільній здатності» - натиснути і зберегти колаж.
- Інші ресурси для роботи: https://www.canva.com/uk_ua/ (можна створювати постери, плакати)

Пам'ятка по створенню онлайн-пазлів

- Зайдіть на сайт <https://www.jigsawplanet.com>
- Зареєструйтесь (можна без реєстрації, але тоді не збережеться інформація)
- Натиснути кнопку «Створити». Вибрати фото та назву пазлу
- Вибрати кількість деталей (залежить від часу на який ви розраховуєте), форму
- Натиснути «Створити»

Пам'ятка по створенню ментальних мап в сервісі Coggle

- Перейдіть за посиланням на сайт <https://coggle.it>
- Увійдіть або зареєструйтесь. Натисніть кнопку – Створити діаграму
- Впишіть в центрі заголовок до мапи або ключове слово

- Далі натискаючи на плюсик створюємо нові гілки та підписуємо їх. Для того щоб видалити гілку, або повернутися назад натиснути праву кнопку миші і вибрати дію. Можна створити тільки заготовку до мапи, а на уроці її заповнити.
- Мапу можна створювати самому або групою осіб. Для цього у верхньому правому кутку біля вашого фото є знак «+» . натиснувши на нього ви за електронною адресою можете запросити інших учасників для колективної роботи.
- Мапа зберігається автоматично. Її можна завантажити через знак « » у правому верхньому куті. Але кількість версій для скачування обмежена. В вашому кабінеті їх можна створити бл.1400. Наприклад я роблю скрін сторінки.

Пам'ятка по створенню вікторини в сервісі Plickers

- Зареєструватися на сайті <https://www.plickers.com> і скачати додаток на свій телефон.
 - Якщо ви вперше на сайті, то з правої сторони екрану вам будуть запропоновані підказки щодо налаштування та синхронізації з мобільним додатком.
 - Опрацювати інструкцію з використання сервісу. Додати групи та списки учнів.
 - Створити та роздрукувати картки. Посилання для скачування є в меню Help.
 - В списку вибрати той варіант, який підходить для вашої групи та завантажити. Є можливість купити готові картки. Картки бажано роздрукувати на білому картоні або папері. Можна заламінувати, але матовою плівкою, бо камера телефону може не зчитати через відбиття. Для зручності пронумеровані картки можна закріпити за учнями згідно нумерації в журналі теоретичного навчання.
- Учні показують свою картку так, що вірна відповідь була зверху.
- Створювати нові запитання, або групу запитань, дати їм назву можна у своїй бібліотеці (кабінет). Все зберігається автоматично через автозбереження.
 - Знаходити запитання можна в «Своїй бібліотеці». Тут же можна «додати в чергу», вказати по черговість використання запитань на уроці.

- Далі заходимо в додаток і скануємо вірні відповіді. Для запуску сканування натисніть кружечок внизу екрану і повільно проведіть по картках учнів. Якщо біля імені учня світиться зелений колір – відповідь вірна, якщо червоним – невірно. На екрані буде відтворено діаграму і графік статистики групи.

Пам'ятка по створенню флеш-карт в сервісі Quizlet

- Перейти за посиланням <https://quizlet.com>
- Зареєструватись (Sign Up) або увійти (Log in) через акаунт в Google.
- Натиснути кнопку – Створити (Create).
- Дайте назву тематиці флеш-карт, додайте опис завдання. Дані для цього можна імпортувати з Word, Excel, Google Docs и т.д. Можна додати малюнки або діаграми для оформлення.
- У ліву колонку вводим терміни, дати, фото, в а праву – визначення або опис.
- Кількість карток залежить від вашого бажання.
- Натиснути кнопку – Створити (Create).
- Можна запрограмувати, щоб визначення показувались і щоб не було.
- Створений матеріал можна передати учням за посиланням, яке генерується автоматично або зберегти в кабінеті і поділитися через соцмережі.

Пам'ятка по роботі в сервісі genially

- Перейти за посиланням <https://www.genial.ly/>
- Зареєструватись, або увійти за допомогою соціальних мереж та створити свій віртуальний кабінет на платформі. Натиснути кнопку – Створюйте геніально.
- Виберіть вид завдання, який вам підходить. Є 11 запропонованих і 1 відкриється незабаром: - Презентація - підніміть свої презентації на новий рівень з анімованими та інтерактивними елементами, інтегрованим онлайн-контентом та неймовірними шаблонами;
- - Гаміфікація - створіть власний контент зі структурою гри. Ідеально підходить для мотивації, оцінки та посилення споживання та збереження інформації;
- - Інтерактивне зображення - перетворіть свої статичні зображення у

неймо-вірні інтерактивні зображення. Ідеально підходить для збагачення ваших зоб-ражень декількома шарами інформації (відео, зображення, текст, карти тощо);

- - Горизонтальна інфографіка - візуально представляйте та окреслюйте свій вміст таким чином, що приваблює вашу аудиторію. Ідеально підходить для пояснення процесів та контурів (сюди входить 5 підкатегорій);
- - Вертикальна інфографіка - зробіть вашу інформацію легко зрозумілою, візуально привабливою та інтерактивною. Ідеально підходить для пояснення процесів та контурів (в підрозділі терміни можна створити лінію часу різного формату та вигляду);
- - Посібник - створіть складні та інформативні документи, де ваша аудиторія може вибирати інформацію, яку вона хоче споживати. Ідеально підходить для створення веб-контенту (крім усієї різноманітності розділу тут створюємо родинне дерево);
- - Презентація відео - зберігає найкращі презентації та відео. Ідеально підхо-дить для створення вмісту, який самостійно відтворює або циклічно виглядає із приголомшливими попередньо анімованими ефектами;
- - Особистий брендинг - поставте собі завдання виділитися з натовпу вмістом, який зміцнює ваш особистий бренд. Ідеально підходить для створення інтер-активних резюме, персональних сторінок, сторінок в соціальних мережах або портфолію.
- 5. Натиснути кнопку – Вибрати даний вид шаблону. Відкриється панель інструментів, де можна редагувати дані, змінити символи, графіку.
- 6. Натиснути кнопку Зберегти (Saved) і у вашому кабінеті залишається створена вправа або інфографіка.

Пам'ятка по роботі в сервісі Wordwall

- Перейдіть за посиланням <https://wordwall.net/ru/create/picktemplate>
- Зареєструйтесь або увійдіть через акаунт Google.
- Натисніть кнопку – Створіть навчальне завдання
- Виберіть, що конкретно ви хочете використати на уроці. Наприклад,

вікторина, колесо фортуни, співвіднесення, анаграми, пошук слів і т. д.

- Сервіс запропонує в пусті віконця ввести завдання чи запитання. До них можна додавати зображення. Кількість запитань залежить від вас.
- Для збереження вправи в кабінеті натиснути кнопку – Виконано.
- Увага! Кількість безкоштовних завдань є обмеженою -18. Далі використання є платним. Вихід – створити кілька кабінетів.

Запропоновані онлайн сервіси при підготовці до уроку не є вичерпними, однак їх освоєння допоможе значно розширити навчальні можливості при вивченні історії рідного краю. Використання комп'ютерних засобів чи мобіль-них додатків урізноманітнить процес отримання, обробки та засвоєння інфор-мації, створення нових цікавих засобів для навчання – створення QR-кодів, фотоколажу, онлайн-пазлів, ментальних мап, флеш-карт, презентацій, порт-фоліо, інфографіки, посібників, віртуального кабінету, навчальних завдань, створення міні-відео на урок з історії рідного краю; вести свій блог або май-стер-клас для учнів і колег. Можемо створювати опитування та узагальнювати дані з питань наступного уроку, виконання додаткового завдання,

Висновки

Отже, можна стверджувати, що використання матеріалів з історії рідного краю на уроках історії України сприяє вихованню в учнів любові до рідного

краю, допомагає їм глибше засвоїти програмовий матеріал, поєднати історію України з історією рідного краю, а головне підвищує інтерес до предмета.

При дослідженні питання форми та методи роботи щодо вивчення історії рідного краю, можна стверджувати, що методична наука і практика пропонує нам великий арсенал форм та методів вивчення місцевої історії. Серед них найбільш актуальними є проектні роботи, проведення пошукових експедицій, вивчення краєзнавчих об'єктів, екскурсії до краєзнавчого музею, навчально-практичні роботи, лабораторні (з документами, архівними матеріалами з історії краю), зустрічі з ветеранами АТО, російсько-української війни, національно-визвольних рухів, народними умільцями, практикуми в місцевому архіві, тематичні походи та експедиції, конференції з історії краю, організація книжкових тематичних виставок і занять з бібліографії краю, робота з краєзнавчими текстами, дидактичні ігри з краєзнавства, брейн-ринг «Люби, вивчай свій рідний край», аукціони, ярмарки народних пісень, приказок, предметів побуту, тематичні бесіди і діалоги викладача та учнів.

Важливою вимогою до використання форм та методів вивчення історії рідного краю є дотримання методики, правил, інструкцій їх застосування.

Хочемо наголосити на важливості вибору та впровадження ефективних методів і підходів у викладанні краєзнавства на благо учнів та громади. Треба якісно комбінувати багато методів, а не зосереджуватись на одному. На нашу думку, ми розглянули велику кількість методів.

В даній роботі ми намагалися запропонувати приклад методики проведення уроку з історії рідного краю.

Ефективне викладання історії краю потребує використання різноманітних прийомів та методів – таких як лекційне навчання, аналіз первинних джерел, тематичні дослідження, експериментальне навчання, візуальні матеріали, інтеграція технологій, рольові ігри, історіографія та критика джерел, проведення екскурсій та навчальних проектів тощо. Поєднання цих стратегій, адаптованих до конкретних навчальних цілей і потреб учнів, створює динамічний і захоплюючий дискурс історії, який вміщує різні стилі навчання.

Вивчення методології викладання історії рідного краю розкриває її багатогранну природу. Комплексний підхід спрямований не лише на передачу історичних знань, але й на виховання критичного мислення, аналітичних навичок і глибокого усвідомлення складнощів минулого.

Крім того, забезпечення історичного контексту та заохочення до роздумів над подіями того чи іншого періоду історії України з місцевими фактами є життєво важливими компонентами ефективного викладання історії. Ці елементи збагачують поняття старшокласників, поміщаючи історичні події в ширший контекст і сприяючи тонкому оцінюванню різних точок зору, які формують історичні наративи.

Підсумовуючи, можна сказати, що ефективне вивчення історії рідного краю в закладах освіти – це багатогранна робота, яка виходить за межі передачі фактів. Це динамічний процес, який залучає учнів, заохочує їх до критичного мислення та прищеплює їм розуміння складності та взаємозв'язку історичних подій на все життя. Завдяки добре розробленій методології освітяни можуть виховати нове покоління поінформованих, критично налаштованих і культурно обізнаних громадян.

У ході нашої праці ми підкреслили глибоку актуальність і цінність вивчення історії рідного краю. Визнаючи важливість місцевих першоджерел, зокрема документів, фотографій та усних розповідей, ми виступаємо за їх активну інтеграцію у викладання історії. Практичність польової роботи, яка включає відвідування історичних місць, музеїв і місць пам'яті, слугує безцінною можливістю навчання на досвіді, сприяючи більш відчутному розумінню минулого. Інтерв'ю, як елемент усної історії, – це практика, яка включає розмови з місцевими жителями для фіксації особистих наративів і точок зору. В основі цього процесу лежить захоплююча та спонукаюча до роздумів спроба, яка доповнює традиційні історичні розповіді.

Наголошуючи на ключовій ролі місцевих архівів, ми підкреслюємо їхнє значення у збереженні та наданні доступу до історичних документів, які є основою краєзнавчого дослідження.

Ми стверджуємо незаперечну перевагу спільних проектів у краєзнавчій освіті. Проектне навчання дає учням можливість заглибитися в конкретні аспекти місцевої історії через дослідницьку та творчу діяльність, сприяючи розвитку почуття власної причетності.

У міру того, як освітні тенденції рухаються до розширення онлайн-навчання, роль цифрових інструментів і технологій у викладанні місцевої історії стає першочерговою, роблячи її доступною для ширшої аудиторії. Важливою є інтеграція цифрових платформ для матеріалів відкритого доступу та онлайн-архівів, сприяючи розвитку сучасного та доступного підходу. У той час як мультимедійні класи набувають популярності, відсутність технологічної інфраструктури в деяких випадках перешкоджає впровадженню новацій. Констатуємо превалювання на практиці низькотехнологічних методів, таких як розповідь і практичні заняття. Співпраця з місцевими бібліотеками чи громадськими центрами може надати додаткові технологічні ресурси.

Заохочення спільного та винахідливого підходу, використання кращих форм та методів вивчення місцевої історії дозволяє педагогам перетворювати перешкоди на унікальний та вражаючий досвід навчання. В сучасних складних умовах воєнного часу ґрунтовне вивчення історії рідного краю, і зокрема – Хмельниччини, багатого на історичні традиції та яскраві події має важливе значення для формування патріота своєї землі. Історія краю, що спирається на якісну аналітику та сучасну методику викладання, виходить своїм освітнім, виховним та розвивальним потенціалом за межі регіональних кордонів і відповідає на серйозні виклики, з якими стикається викладання місцевої історії по всій країні.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.

2. Навчальна програма з історії України та всесвітньої історії 6-11 класи (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698).
3. Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 10 травня 2023 р.) / Ред.кол.: Терно С., Ігнатуша О., Лях С. та ін. Запоріжжя: Запорізь. нац. ун-т, 2023. 305 с.
4. Гайда Л.А. Краєзнавча експедиція як форма діяльності шкільного музею. *Краєзнавство*. 2010. № 1-2. С. 178–185.
5. Дайри Н. Г. Обучение истории в старших классах средней школы / Н.Г. Дайри. – М.: Просвещение, 1966. – 436 с.
6. Драновська С.В. ІСТОРІЯ РІДНОГО КРАЮ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (1960 – поч. 1990 рр. XX ст.)
7. Дубінський В.А. Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2019. 86 с.
8. Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації: матеріали V Міжнародної наукової конференції (Суми, 11–12 листопада 2021 року). Суми: ФОП Цьома 2021. 142 с.
9. Методика историко-краеведческой работы в школе: Пособие для учителя / Под ред. Н. С. Борисова. – М., 1982
10. Основи краєзнавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. О.П. Рєнта. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 332 с.
11. Стражев А. И. Методика преподавания истории / А. И. Стражев – М. : Просвещение, – 1964. – 287 с.
12. Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін : лист МОН молодьспорту від 01.06.2012 р. № 1/9-426 // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 17/18. – С. 17-61.

- 13.Золотухіна С.Т. Тенденції розвитку виховуючого навчання. Харків, -1997
Монографія. С. 93-99
- 14.Чепіль М. М. Педагогічні технології: навчальний посібник / Рек.
Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів (лист № 1/11 — 1506 від 22.02.11) /
Марія Чепіль, Надія Дудник. — К. : Альматер, 2012. — 224 с.
15. Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу на навчання
історії в школі / за заг. ред. д. пед. наук, проф. К. Баханова. Донецьк, 2012
16. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник.
Харків, 2017.
- 17.Горбачова О. Дослідження історичного краєзнавства як інструмент
діагностики рівня сформованості історичної компетентності старшокласників.
Рідна школа. 2012. № 10. С. 28 – 31.
- 18.Горохівський Л. І. Теорія та методика навчання історії: курс лекцій: навч.
посіб. Умань: ПП Жовтий О., 2014. 308 с.
- 19.Дічек Н. Освітнє краєзнавство в Україні: оновлення теоретичних засад і
виклики інформаційної війни. Український педагогічний журнал. 2024. № 2. С.
172 – 187.
- 20.Костюк І. А. Практичні заняття з історії як засіб розвитку критичного
мислення та дослідницьких навичок учнів. Історія і суспільствознавство в
школах України: теорія і методика навчання. 2014. № 1. С. 6 – 8.
- 21.Малієнко Ю., Гурська О. Оновлені програми з історії України 2022:
нарати-ви, концепти, перспективи підручникотворення. URL:
<https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-125-136>
- 22.Формування предметних компетентностей проектного навчання: [посібник]
/[авт-упоряд. К. О. Баханов]. Харків: Основа 2018. 128 с.
23. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти:
моногр.; за ред Л. З. Ребухи. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 143 с.
- Інформаційні ресурси:

Нова доба: Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін.

URL: www.novadoba.org.ua

Друга світова війна в пам'ятниках рідного краю. Краєзнавча експедиція Полонщиною: <https://docs.google.com/presentation/d/1arTHeRkvw3ttLKRIvZyVLOXEEpSiNc-/edit#slide=id.p1>

Додатки

Додаток 1

Етапи краєзнавчої роботи

Перший етап (підготовчий) передбачає орієнтовні поради щодо вибору школярами теми дослідження історії рідного краю. Вона повинна:

- мати важливе освітньо-виховне значення;
- бути тісно пов'язана з навчальною програмою;
- сприяти глибокому розумінню загальних закономірностей історичного процесу й особливостей історичного розвитку краю;
- мати новизну і актуальність;

- відображати єдність цивілізаційного й культурного підходів при її дослідженні;
- враховувати диференційований підхід до учнів.

Другий етап (освітньо-пізнавальний) передбачає рекомендації щодо організації і проведення краєзнавчого дослідження у такій послідовності:

- вибір теми, визначення мети і завдань дослідження;
- розроблення загального плану роботи;
- підготовка програми збирання і систематизації краєзнавчих матеріалів;
- розподіл пунктів плану теми, видів роботи і встановлення строків виконання;
- визначення форм, методів і прийомів роботи;
- встановлення строків підбиття підсумків з кожного розділу теми;
- вивчення різноманітних джерел з теми дослідження;
- виявлення і вивчення документальних джерел, які зберігаються в місцевих архівах, музеях;
- пошук учасників історичних подій, очевидців, що мають відношення до проблеми дослідження;
- збирання предметів матеріальної і духовної культури, перевірка їх достовірності;
- науково-методичне оформлення зібраного матеріалу;
- використання зібраного і опрацьованого дослідницько-краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі школи.

Синхронно другий етап роботи з учнями передбачає формування практичних умінь і навичок роботи з першоджерелами на факультативному занятті, в місцевому архіві, музеї, бібліотеці, участь у походах, тематичних екскурсіях.

Додаток 2

Етапи роботи над проектом можна подати у наступній послідовності:

- пошуковий (визначення теми проекту, пошук і аналіз проблеми, постановка мети проекту);

- аналітичний (збір і вивчення інформації, аналіз наявної інформації, пошук оптимального способу досягнення мети проекту, побудова алгоритму діяльності, складання плану реалізації проекту: покрокове планування робіт, аналіз ресурсів);
- практичний (виконання запланованих технологічних операцій, поточний контроль якості, внесення за необхідності змін у роботу);
- презентаційний (підготовка презентаційних матеріалів, презентація проекту, вивчення можливостей використання результатів проекту; контрольний (аналіз результатів виконання проекту, оцінка якості проекту).

Додаток 3

Схема для вивчення історії роду:

1. Прізвище, ім'я учня (клас), національність, рік народження, місце народження.
2. Мої батьки (батько, мати — також і її дівоче прізвище), сестри, брати, їхня спеціальність, як допомагають мені вчитись.
3. Мої предки: дідусь, бабуся, прадід, прабаба. Прізвище. Живуть чи померли? Де поховані? Чим займалися раніше, які знали народні традиції, ремесла, що про них говорять батьки? Про які цікаві історичні факти, події дізнались з їх уст?
4. Що мені відомо про моїх родичів (їх освіта, умови життя, чим захоплюються, заняття). Чи знають український фольклор? Які з народних пісень їм найбільш до вподоби і чому? За що любите і поважаєте своїх предків? Як доглядаєте за могилами і пам'ятниками померлих? Кого з них наслідуйте у своєму житті? Запишіть до свого родоводу пісні, легенди, приказки, колядки, гаївки, які знають ваші батьки і родичі. Чи збереглись у вашій сім'ї перекази, легенди про визначних представників роду? Яке походження вашого прізвища? Які легенди і перекази з ним пов'язані?

Додаток 4

Програма експедиції.

1. Тема експедиції, перерахунок питань, матеріалів, які слід дослідити, зібрати.
2. Мета експедиції.
3. Маршрут, район роботи.
4. Час роботи експедиції в цілому і на окремих ділянках маршруту.
5. Склад експедиційної групи і перерахунок завдань для пошукових груп і окремих членів експедиції.
6. Короткі методичні поради за темами, які розкривають особливості досліджень.

